

FERENC JÓZSEF ÉS A BALOLDALI SAJTÓ.

Pápay István magyar kabinetirodai titkár, valóságos belső titkos tanácsos, Ferenc József egyik legkedveltebb emberének hagyatékában maradt az uralkodónak egy-két sajátkezű utasítása és feljegyzése, meg egy csomó kivágott vörös irónnal aláhúzgált ujságcikk, amelyek érdekes világot vetnek arra a kérdésre, hogy Ferenc József minő álláspontot foglalt el a baloldali magyar sajtóval szemben.

A kiegyezéssel és az alkotmányos korszakkal visszaállott a sajtónak teljes szabadsága, amelyet az 1848. évi XVIII. t.-c. biztosított. A baloldali magyar sajtó a fennálló közjogi rend elleni küzdelemben ugyancsak élt ezzel a szabadsággal, sőt visszaélt vele. A kiegyezés, amely nem hozta meg a teljes nemzeti önállóságot, mint minden kompromisszum, számos pontot nyújtott a támadásra. A Deák-pártban mutatkozó korrupció is könnyen használható támadóanyagot szolgáltatott annak a sajtónak a kezébe, amely a függetlenségi politika érdekében minden izgató eszközt felhasználott. Ennek a baloldali sajtónak a magatartása egyre támadóbb lett a fuzió után és főleg Tisza Kálmán személye ellen irányult, de az okkupáció óta külpolitikai vonatkozásban sem riadt vissza olyan hangtól, amely durvaságban és kiméletlenségben ritkította párját Európa nyugati országainak egykorú sajtójában.

Érthető, hogy a magyar baloldali lapok hangja az udvarnál nagy visszatetszést keltett. Ferenc József értesült a magyar ujságok politikai cikkeiről. Ezekből kivonatokat készítettek neki német nyelven, a fontosabb részek szószerinti lefordításával és azokra az uralkodó megtette megjegyzéseit, amelyekből néhány töredékesen megmaradt. Ezekből képet alkothatunk magunknak arról, hogy miképen gondolkozott a magyar király a magyar ujságokról.

1879 jul. 30. számában a Tisza-párti „Hon” a következő bizonyára sugalmazott megjegyzéseket közölte: „A magyar sajtószabadság a rakoncátlanság oly fertelmes kinövéseit mutatja, hogy lehetetlen fel nem szólalnunk. Hogy a sok közül csak pár példát hozzunk fel, ma egy szélső-

bali lap a következőket írja : Az éjjeli órákban egy nagy horderejű távirat fekszik előttünk : Konstaninápolyban az a híre, hogy az osztrák-magyar hadcsapatok már átlépték a novibazári határt. Titokban tehát, mint a tolvajok. Látszat szerint július 29-én a boszniai bevonulás évforduló napján. A hír nem látszik feltétlen alaposnak, de lehetősége kizárva nincs." A kormányt támogató lap kifejezést ad megbotránkozásának. Ilyen hangon sehol sem lehet a hadseregről büntetlenül írni. „Merne csak valaki például a francia *köztársaságban* így írni a francia *katonáról* : hiszen izzé-porrá tépnék az effajta ripőköt."

„De ne csodáljuk ezt, mikor még különbeket lehet írni büntetlenül Magyarország törvényes kormányáról." Nem is szól a nagyobb ellenzéki lapokról. De „egy helybeli illusztrált magyar zuglap kereken kiírta," . . . „hogyan Magyarország kormánya nem egyéb, mint egy szervezett tolvajbanda" s ezt többször ismételte, kijelentve, hogy semmiféle büntetéstől sem tart.

„Így állunk a sajtószabadsággal. Nem szabadság ez, hanem a leg-rakoncátlanabb szabadosság, melynek orvoslásáról, megtorlásáról mielőbb gondoskodni elkerülhetetlen szükség és kötelesség, mert a mostani állapot teljesen türehetetlen. Olyan rákfene ez, melyet kérlelhetetlenül ki kell pusztítani."

Ugyanazon a napon az „Egyetértés" című függetlenségi napilap a török kormányváltásról írt vezércikkében a forradalomról elmélkedik a következő módon : „Látva ez állapotokat, ki meri állítani, hogy a forradalomnak nincs jogosultsága és hogy a forradalom nélkül egy elsatnyult nép egész kormányzati és társadalmi élete megújítható . . . Örök törvény marad az, hogy nagyot sülyedt nép bűneiből és enyészetéből csak a tisztító forradalom által emelkedhet ki. Nem kormányválságokra, hanem egy forradalomra van szüksége Törökországnak . . ."

A baloldali sajtó hangjára vonatkozólag álljon itt még egy-két rövid szemelvény a „Budapest" című képes napilapból : „A Tisza-kormány soha sem tartotta feladatának a tisztesség gyakorlását. Tisza Kálmán mindig bírt oly vastag bőrrrel, hogy ugyanakkor vádolta az ellenzéket insinuatívával és gyanúsítással, amidőn maga hazudott . . . tisztességes halállal nem multhat ki." (jul. 24.) „Tisza Kálmánnak ideálja Bismarck. Bismarckot Vilmos agyhigülása fogja megbuktatni, Tisza Kálmánt a saját agyhigülása." Avagy „Tiszának a bukása olyan lesz, mint az elkergetett cselédé, kinek motyójában eltulajdonított holmit, egy-két ezüst kanalat, félre takarított cukrot, kávét találtak . . ." (jul. 29.)

Érthető, hogy Ferenc József, mikor ezekről és hasonló cikkekről értesült, felháborodott a magyar ellenzéki lapok írásmódján és a cikkeket sajtátkezüleg megjelölván, azt az utasítást adta Pápaynak, hogy figyel-

meztesse Tisza Kálmánt a magyar cikkeknek „erre a virágcsokrára.” „Kérem, írja tovább, meddig tartsanak még az ilyen anarchikus állapotok és a kormány szerveknek ez a tehetetlensége?” Pápay figyelmeztette is Tiszát és az úgy látszik, tett is valami ígéretet, de aztán nem történt semmi. A liberális Tisza, ki maga is élvezte ellenzéki korában a sajtószabadság előnyeit, bizonyára nem tudta magát elhatározni annak korlátozására. Pedig az uralkodó megbotránkozása nőttön-nőtt a baloldali magyar lapok cikkei miatt, amelyek közül a legsértőbbek az 1880-ban megindult „Függetlenség”-ben jelentek meg. Ferenc József már a lap megindulásától kezdve észrevelte annak tendenciáját: tönkre tenni minden tekintélyt, amely a kiegyezés mellett küzdött és nem hagyni felhasználatlanul egy alkalmat sem a közös intézmények, főleg a közös hadsereg elleni izgatásra.

1880 február végén Pápay az uralkodó meghagyásából az igazságügy-miniszterhez, Pauler Tivadarhoz fordult. A „Függetlenség” hozza szerinte „folytonosan a legtúlzóbb forradalmi izgatásokat nemcsak a birtokos osztályok ellen s minden fennálló tekintély felforgatására, hanem öfelségének felszentelt legmagasabb személye s a legmagasabb dinasztia, nemkülönben, mint a monarchia területi épsége ellen is”. Cikkei „a vétkes izgatás, lázítás és felségsértés jellegét minden kétség kizárásával előtűntetik.”

Ezután az uralkodó nézeteit jellemzi erre vonatkozólag nem épen magyaros mondatokban: „Ha már egyáltalában sajnós dolog, hogy rendezett államéletben ily hirlapi cikkek megjelennek és terjesztetnek, melyek teljesen alkalmasok a népesség bizonyos osztályát a fennálló tekintélyek elleni gyűlöletre s megvetésre felizgatni s a népet tökéletesen demoralizálni, ennek folytán pedig csak anarchikus állapothoz vagy oly rendszabályokhoz kell, hogy vezessenek, melyek hordereje minden számításán kívül esik; csaknem még nagyobb megütközést gerjeszt, hogy ily izgató bűnös üzelem, melyben minden lelkiismeretes bíró a felségsértő célt és irányt könnyen felismerheti — egészen büntetlenül folytathatik, — mintha az ország minden törvény vagy bírói s államügyészi közeg nélkül volna, vagy mintha az utóbbiak egészen tehetetlenek vagy kötelességük teljesítésében nem eléggé buzgók vagy erélyesek volnának.”

A király szerint ez az állapot tovább nem tűrhető, a miniszterelnököt már több ízben figyelmeztették, most pedig az igazságügyminisztert, mint aki a bírói közegek felett a felügyeletet gyakorolja, kéri fel a király parancsára, „hogy ezen sajnós viszonyokat teljes és komoly figyelmére méltatni s az iránt nyilatkozni sziveskedjék, vajon és mily intézkedések e tekintetben már eddig is tétettek vagy melyeket ezentul tenni vagy javaslatba hozni szükségesnek tartaná, hogy a törvénynek valahára érvény szereztessék, az illető közegek kötelességük buzgóbb teljesítésére szorít-

tassanak s ekképen további veszélyek elhárítása céljából az immár sürgős orvoslás elérettségük.” A király csak a törvények tiszteletét és alkalmazását kívánja, ami felett való őrkdést „maga is esküjével fogadott szent kötelességének tartja.” Kéri ezután Pauler mielőbbi nyilatkozatát.

Pauler a levél vétele után másnap, március 1-én már válaszolt: az izgató cikkek nem kerültek ki a kormány figyelmét, de az 1848. évi sajtótörvény nem engedi meg a lapok előzetes lefoglalását. Rendelettel utasította a budapesti és marosvásárhelyi főügyészeket, hogy a sajtó terén elburjánzó visszaélésekkel szemben alkalmazzák a törvény teljes szigorát, miért is a főügyészség az „Egyetértés” ellen egy, a „Függetlenség” ellen négy és a „Székesfehérvár és Vidéke” ellen egy rendbeli izgatás miatt megindította az eljárást, amelynek gyorsításáról intézkedett.

A jövőre vonatkozólag Pauler a büntetőtörvény életbeléptetésétől várt javulást, mikor is a sajtótörvénynek a büntethető cselekvények tényálladékát meghatározó paragrafusai helyett a büntettekről és a vétségekről szóló új intézkedések fognak érvényesülni, amelyek mivel határozott fogalmakat adnak, biztosabb alapot nyújtanak a megtorlásra. A miniszterium megindította az előmunkálatokat, hogy a magánszemélyek rágalma-zási és becsületsértési esetei szigorúbb védelem alá jussanak.

1850 nyarán Ferenc József újabb beavatkozást látott szükségesnek, mert Pápay figyelmeztette őt a „Függetlenség” újabb közleményeire, amelyeket aztán az uralkodó a miniszterelnöknél tett újból szóvá. Egy-két szemelvénny megértetheti velünk, hogy a királynak oka volt a felháborodásra. Így pl. július 3-án „Katonai újítások” címmel közölt cikket az új katonai gyakorlati szabályok életbeléptetése alkalmából: „A budapesti főparancsnokok még maguk is részt vettek a tanításban, lovaikról leszállva mutatták a katonáknak, hogy kell futni. Persze ezt a mesterséget ők jól tudhatták s könnyű is volt nekik, kik csak néhány percnyire tették. . . .” „A magyar fiú nem igen lelkesedik a Gesamtmonarchie dicsőségéért s ha csak azért szolgál, mert ép muszáj, a vitézsége is csak ép oly muszájos vitézség.” Avagy július 5-én írja ugyanez a lap „Osztrák üzemek Albániában” című cikkében: „Vannak emberek, akik el sem lehetnek hosszán verés nélkül. Szinte kívánják, hogy elverje őket legalább hetenként valaki. . . .” „Az elveretés szinte oly szükség náluk, mint más emberfiánál az alvás vagy az evés. Ilyes természet lakik, úgy látszik, az osztrák generális urakban. . . .” „Tehát ezeknek az osztrák generális uraknak és katonai körök embereinek viszket a hátuk. . . .”

De nemcsak a hadseregről és a monarchia külpolitikájáról jelentek meg naponta ilyen hangnemben írt cikkek, hanem a főszerkesztő Verhovay Gyula, aki 1878 óta Cegléd függetlenségi képviselője volt, a belpolitikáról is írt izgató cikkeket. Ellene már 1878-ban indult Ferenc József

egy Kassán mondott toasztja alkalmából az „Egyetértésben” írt cikke miatt sajtóper, amely azonban az esküdszéken felmentéssel végződött. Így ír július 10-én az „Igazi kommunista” című cikkben: „S ha bűn a kommunizmus, ha bűn az embertelenség: úgy fogassa el maga magát Tisza Kálmán. Fogassa el mert Magyarországnak nagyobb gonosztevője, aki a társadalmi és állami élet erőszakos felrobbantásán dolgoznék, nálánál nincs. Minden ténye felségsértés a nemzet ellen; minden ténye lázadás a nép jóléte ellen. Tisza Kálmán a felségsértő és lázadó, igazi helye nem a miniszterség, hanem a börtön.” És ez így ment egyik számban, mint a másokban, anélkül, hogy Ferenc József többször kifejezett óhajlását, a sajtóval űzött visszaélések megakadályozását el tudta volna érni.

A II. Sándor cár ellen elkövetett gyilkos bombamerénylet szolgáltatott alkalmat az uralkodó újabb fellépésére a szélsőbaloldali lapok ellen. A merényletről szóló értesítéshez ezt a megjegyzést tette megelégedetten az „Egyetértés”: „Még maradtak bátor elszánt férfiak...” s annak a reményének adott kifejezést, hogy az oroszok „felébrednek a szolgaság mély álmából s megízlelik a forradalom mámorító italát.” (1881 márc. 14.) A Függetlenség is megállapítja, hogy a cár „megbűnhődött nemcsak azokért az embertelenségekért, rokon, testvér, apagyilkosságokért, melyeket ő és elődei elkövettek, hanem megbűnhődött az orosz kormányrendszer vétkeiért is” (márc. 25.).

E cikkeket az uralkodó küldte el Pápaynak azzal a sajátkezű utasítással, hogy figyelmeztesse Paulert, „vajjon az orgyilkoságnak ez a dicsőítése a magyar törvények szerint büntetlenül meg van-e engedve.” Az igazságügyminiszter zavarban volt, csak azt válaszolta, hogy a miniszterelnök és aztán ő is felhívta az ügyészség figyelmét a cikkekre.

Ferenc József azonban úgy látszott elvesztelte türelmét és erélyes hangon írt utasítást Pápaynak: „Ez nem felelet. Azt akarom tudni, hogy a főállamügyész megtette-e kötelességét, vagy nem. Az igazságügyminisztert fel kell szólítani, hogy tegyen jelentést, vajon nem volna-e sürgősen szükséges, hogy változás történjék a főügyész személyében, mivel az nem tudja betölteni feladatát és eddigi tevékenysége a kötelességmulasztások folytonos sorozatából áll. Feltétlenül szükségessé vált erélyesen fellépni az Európában egyedülálló magyar sajtóval szemben, ha nem akarjuk, hogy működéséből még rosszabb belső állapotok és külső rekriminációk és bonyodalmak keletkezzenek.”

Pápay a panasz értelmében írt Paulernek, aki sietve válaszolt (1881 március 23.) és nemcsak rámutatott a kérdés megoldását megnehezítő akadályokra, hanem az uralkodóval szemben erősen védelmébe vette a főügyészt, leveldi Kozma Sándort is. Minden tisztességes ember undórral

fordul el az orgyilkos merénylettől. „De azon ellenszenvnél fogva, mely az Oroszországban uralkodó rendszer ellen hazánkban nagyon el van terjedve és mely az aziránti rokonszenv nyilvánulásának még a látszatától is idegenkedik, attól lehet tartani, hogy az esküdteknél nehezen lesz feltáltható a felfogás azon objectivitása, mely eltekintve minden subjectiv érzületektől, csak a bűncselekményt veszi tekintetbe.” Figyelmeztet még arra, hogy ha az eljárás nem jár sikerrel, a hatás még rosszabb lesz.

Az uralkodó, az „alkotmányos” király újból beérte sajtóperek indításával, anélkül, hogy tudta volna biztosítani a magyar sajtó intézményes ellenőrzését, a visszaélések meggátlását, ami pedig szívbeli óhajta volt.

A „Függetlenség” 1882 február 14. cikkével újból felkeltette Ferenc József bosszúságát Ignatieff egy állítólagos memorandumának közlése alkalmával, amely szerint az Magyarországot függetlenné tenni s azután vagy ötven év múlva Oroszországba bekebelezni kívánta. A Függetlenség hangsúlyozta, hogy „az osztrák monarchia” fel fog bomlani. „Külön történetével és külön ethnographiával bíró népelemeket ideig-óráig össze lehet kapcsolni egy állammá, de ennek a kapcsolatnak élete vajmi rövid ideig tartó. Az különösen nálunk, hol a dynastia egységében nincs annyi történelmi vonzóerő, mint amennyi taszító, szétrobbantó van a népfajok különbözőségeiben. Pangermanizmus, irredenta Italia megteszik a maguk hatását, Magyarország függetlensége rövid időn be fog következni, mert Ausztria, amelytől függ, nem lesz többé. Talán újra megcsináltatják velünk a „moriamur“-t s miután elhullott hasztalan a nemzet színe-virága, hogy megtartsa azt az Ausztriát, mely folyton a vérét szítja, utóvégre is kénytelenek leszünk függetlenek lenni.” Jellemző, hogy a szélsőbali lapnak ez a prófétája viszont Magyarországról azt állítja, hogy „határozottan faji jelleme van”.

*

A „Budapesti Hírlap” egy cikkén is felháborodott egy ízben Ferenc József. Ez az 1892 július 28.-i lap vezércikke volt „A trónörökös” címmel, mely arra a következtetésre jut, hogy Magyarországnak fontos érdeke volna tudni, ki a trónörökös. Ha Károly Lajos főherceg, Ferenc József öccse a trónörökös, miért nem viseli ezt a címet. Fiáról, Ferenc Ferdinándról, aki a már öreg főherceg helyébe lép, hallották, hogy magyarul tanul, de a huszártiszteknek megtiltotta, hogy magyarul beszéljenek. Kívánatos, hogy Ferenc Ferdinánd megismerje Magyarországot, ha a világszerte útjáról visszatér és tegye állandó lakását Budapestre. E cikkkel kapcsolatban Ferenc József meghagyta Pápaynak, hogy figyelmeztesse gróf Szapáry miniszterelnököt, „hogy már itt volna az ideje, hogy ennek a tisztességtelen butaságnak (diesem unanständigem Blödsinn) véget vessenek.”

Pápay írt is gróf Szapárynak és annak a nézetének adott kifejezést, „hogy az említett hirlapi cikkbe foglalt s őfelségének érzelmeit sértő illetlen badarságokra valóban csak a jelenlegi caniculáris időjárásban találhatunk némi mentséget”. . . . „Azon kérdésnek folytonos feszegetése, hogy ki a trónörökös, a tudatlan tömegnél kételyeket ébreszthet s könnyen azon álhitre vezethet, mintha nálunk a trónörökös kétes volna”. . . . „Őfelségének óhajta szerint véget kell vetni ezeknek az ép oly haszontalan, mint tapintatlan értekezéseknek.”

Ennek a fellépésnek sem lett különösebb következménye, a baloldali sajtó továbbra is szabadon írhatta meg nézeteit és izgathatott a fennálló közjogi alap ellen.

Ezek a véletlenül ránk jutott töredékek is bizonyítják, hogy Ferenc József mennyire tisztelte a törvényeket, mily szigorúan vette az alkotmányra lelett esküjét, de egyszersmind azt is, hogy a kiegyezés alapján álló kormányok is mily keményderekűak voltak a liberális elvek egyik legfontosabbjának, a sajtószabadságnak megvédélmezésében.

Eckhart Ferenc.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár